

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ”ȘTIINȚE JURIDICE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 341.231.14:349.6(043.2)

PÎRVU DANIELA

**REGIMUL JURIDIC PRIVIND DREPTUL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS
ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE**

Specialitatea științifică: 552.08. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale ”Științe Juridice și Relații Internaționale” a Universității de Studii Europene din Moldova.

Conducător științific:

GAMURARI Vitalie, Conf. univ., Dr. în drept

Componenta Comisiei de doctorat:

1. **Președinte - BURIAN Alexandru**, Prof. univ., Dr. hab. în drept.;
2. **Conducător științific - GAMURARI Vitalie**, Conf. univ., Dr. în drept.;
3. **Referent - ZAHARIA Virginia**, Conf. univ., Dr. în drept.;
4. **Referent - LUCA Ala**, Conf. univ., Dr. în drept.;
5. **Referent - LÎSENCU Vladlena**, Conf. univ., Dr. în drept.

Susținerea publică va avea loc la data de 07.11.2023, ora 13:00, în ședința **Comisiei de Susținere publică a tezei de doctor** din cadrul Școlii Doctorale ”Științe Juridice și Relații Internaționale” a Universității de Studii Europene din Moldova, mun. Chișinău, Chișinău, str. Gh. Iablocikin 2/1, Republica Moldova, Sala 200A.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca USEM și pe pagina web a ANACEC: (<http://www.cnaa.md>).

Rezumatul a fost expediat la ... octombrie 2023

Președinte al Comisiei de susținere publică:

BURIAN Alexandru
Prof. univ., Dr. hab. în drept

Conducător științific:

GAMURARI Vitalie
Conf. univ., Dr. în drept

Autor

PÎRVU Daniela

© Pîrvu Daniela, 2023

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	10
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	17
BIBLIOGRAFIE	28
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	23
ADNOTARE (română, engleză, rusă)	24-26

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei de cercetare și importanța problemei abordate. În societatea europeană de azi, interdependența dintre mediu și drepturile omului a devenit o problemă emergentă. Majoritatea populației europene este afectată în prezent, într-un fel sau altul, de diferite tipuri de daune aduse mediului. De exemplu, potrivit Agenției Europene de Mediu, în preajma anului 2030, până la 45% din populația urbană a Europei ar putea fi expusă unui aer poluat peste limita de poluare stabilită de UE pentru a proteja sănătatea umană [1], și până la 60% din populație ar putea fi expusă la niveluri de ozon care depășesc valoarea țintă a UE. În plus, s-a estimat că 20% din populația Uniunii Europene este expusă poluării fonice [2]. În ciuda multor eforturi de a promova dreptul la un mediu curat și sănătos și la o reglementare aferentă, recunoașterea oficială și promovarea juridică a acestui drept este foarte limitată. Mai puțin important este dacă poate fi înțeles ca un drept derivat din alte drepturi de fond, ca un drept material autonom în sine sau ca un grup de drepturi procedurale. Ordinea internațională extrem de descentralizată și mult prea voluntaristă este mult mai preocupată de privilegiile imperativelor comerciale, decât de protejarea drepturilor omului și a valorilor de mediu. Cu toate acestea, este posibil să ne apropiem de o deschidere neobișnuită pentru schimbare. O varietate de mișcări civice, noi tipuri de colaborare și guvernare bazate pe influența internetului și școlile neorealiste din domeniul economiei, administrării mediului și drepturilor omului, câștigă credibilitate și adepți - la nivel local, național, regional, global - și converg către implementarea unui nou mod de percepție a rolului mediului sănătos pentru umanitate.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Convergența dintre drepturile omului și drepturile de mediu indică o nouă paradigmă de drept, dar și în economie și în guvernare, care ar putea oferi o nouă modalitate practică de a reafirma dreptul omului la mediu ca fiind o guvernare ecologică bazată pe drepturi [3]. Spre deosebire de sintagma „drept la un mediu sănătos” – concept atrăgător din punct de vedere teoretic, dar nedeterminat din punct de vedere operațional -, dreptul uman la guvernare ecologică ar fi ancorat într-o istorie bogată din punct de vedere conștiinței colective, bine definită atât din perspectiva dreptului substanțial, cât și a procedurii juridice. Dreptul omului la guvernarea ecologică ar putea ajuta la protejarea siturilor naturale și a drepturilor conexe acestora, pe care le moștenim în comun și liber, care pentru a fi transmise către generațiile viitoare este necesar să fie gestionate democratic, atât în ceea ce privește natura însăși, cât și resursele naturale, în conformitate cu principiile drepturilor omului.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul acestui studiu să analizeze regimul juridic privind dreptul omului la un mediu sănătos și principiile stabilite de Curtea Europeană în practica sa

privind drepturile procedurale ale omului în materie de mediu. În acest context, teza de doctor analizează dreptul la un proces echitabil, dreptul la remedii eficiente, dreptul la libertatea de exprimare, prin exemplificarea celor mai importante cazuri de mediu aduse în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene. Principiile stabilite în aceste cazuri ar trebui să fie linii directoare pentru toate țările Consiliului Europei atunci când se aduce în discuție dreptul de acces la o instanță, executarea hotărârilor judecătorești definitive, dreptul la un remediu efectiv și accesul la informații în materie de mediu.

Obiectivele de cercetare:

1. studiul teoretic al conceptelor incluse în sintagma „drepturile omului la un mediu sănătos”;
2. evaluarea relației instituționale dintre drepturile omului și dreptul la un mediu sănătos în practica instituțională internațională;
3. analiza tendințelor privind recunoașterea dreptului omului la un mediu sănătos în practica juridică internațională și națională;
4. analiza reglementărilor juridice ale UE privind dreptul omului la un mediu sănătos;
5. analiza rolului CEDO și CEJ privind stabilirea cadrului normativ al drepturilor omului la un mediu sănătos;
6. studiul particularităților jurisdicționale privind implementarea practică a dreptului omului la un mediu sănătos la nivelul UE;
7. studiul dialogului judiciar între CEDO și CEJ privind cazurile de încălcare a dreptului omului la un mediu sănătos;
8. analiza unor divergențe de opinie în tratarea cazurilor de încălcare a dreptului omului la un mediu sănătos;
9. analiza studiilor de caz;
10. elaborarea recomandărilor cu caracter teoretic în privința interpretării unor aspecte legate de drepturile omului la un mediu sănătos.

Metodologia de cercetare. Aceste cercetări acoperă o analiză într-un domeniu destul de nou, și anume, cel al dreptului internațional privind drepturile omului, în corelație cu domeniul mediului și drepturile omului la un mediu sănătos. În mod specific, această cercetare este realizată prin studiul și analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a Curții Europene de Justiție (CEJ) legată de „vătămarea”/distrugerea mediului și corelarea acesteia cu încălcarea drepturilor omului.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute. Unul dintre obiectivele acestei cercetări este de a determina dacă notorietatea standardelor europene în ceea ce privește dreptul omului la un mediu sănătos, în comparație cu alte sisteme juridice, poate fi menținută și

atunci când se aduce în discuție protejarea mediului prin mecanisme juridice pentru drepturile omului. Acest lucru poate fi realizat analizând jurisprudența celor două instanțe importante la nivel regional care au pronunțat decizii în acest domeniu, și anume CEDO și CEJ. În acest sens, pentru a vedea dacă cele două instanțe au standarde diferite atunci când evaluează un caz, analizarea jurisprudenței va încerca să dea răspunsul la întrebarea: care este nivelul de impact asupra mediului dincolo de care se consideră că suntem în prezența unei încălcări a drepturilor omului? Pentru a depune o cerere în fața oricăreia dintre cele două instanțe în cazurile referitoare la vătămarea mediului, solicitanții trebuie să fi fost direct afectați de prejudiciul invocat, ceea ce înseamnă că instanțele au în vedere un prag ridicat al daunelor pentru a admite o cerere spre examinare.

Problema științifică importantă soluționată. Această cercetare acoperă o analiză într-un domeniu destul de nou, și anume, cel al dreptului internațional privind drepturile omului, în corelație cu domeniul mediului și drepturile omului la un mediu sănătos. În mod specific, această cercetare este realizată prin studiul și analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a Curții Europene de Justiție (CEJ) legată de „vătămarea”/distrugerea mediului și corelarea acesteia cu încălcarea drepturilor omului. Prin urmare, în majoritatea acestor cazuri este foarte dificil să se îndeplinească standardele ridicate impuse de instanțe. Pentru a atinge aceste obiective, cercetarea se va concentra pe găsirea și analizarea standardelor stabilite de cele două instanțe pentru daunele aduse mediului, care pot fi găsite în jurisprudența lor, cu scopul de a înțelege tendințele identificate în aceste hotărâri și care sunt diferențele dintre abordările lor. Prin urmare, vom identifica rolul pe care îl joacă diferitele interese în procesul de luare a deciziilor în fața celor două instanțe. În acest caz, practic vom analiza două abordări diferite în ceea ce privește drepturile asupra mediului: abordarea drepturilor omului versus abordarea business / economică.

Importanța teoretică. Există un oarecare conflict între oferirea unei protecții ridicate pentru mediu sănătos și, în același timp, oferirea unei perspective de dezvoltare nelimitată a sectoarelor socio-economice. Astfel, problema care apare aici este analiza modului în care instanțele reușesc să găsească un echilibru între interesele de dezvoltare a mediului în fiecare dintre cazurile aduse în fața lor, din perspectiva drepturilor omului la un mediu sănătos. Pentru a găsi răspuns la această problemă, vom examina modul în care standardele impuse de instanțe intră în conflict cu aspectele legate de dezvoltare, în special în raport cu statele europene.

Valoarea aplicativă a lucrării. Obiectivul principal al acestei lucrări este strâns legat de o problemă mai extinsă și mai importantă decât problematica dreptului la daune rezultate din încălcări ale dreptului la un mediu sănătos, mai exact necesitatea găsirii unui echilibru între un mediu sănătos și dezvoltarea ulterioară a societății noastre. Necesitatea realizării acestui echilibru va rezulta din jurisprudența instanțelor naționale. Din această perspectivă, cercetarea se va

concentra asupra identificării modului în care acest echilibru a fost realizat prin jurisprudența celor două instituții, cele mai importante instanțe din Europa privind apărarea drepturilor omului în raport cu un mediu sănătos. Noutatea abordării constă în apelarea la argumente legate de dezvoltarea durabilă, în contextul în care nu se poate vorbi, astăzi, despre drepturile asupra mediului, în special în societatea europeană, fără a ne referi și la dezvoltare, ca drept fundamental al omului. Altfel spus, în procesul de dezvoltare a societății din punct de vedere socio-economic, problema dreptului la un mediu sănătos devine una inerentă.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: Jurisprudența Curții Europene de Justiție (CJUE) referitoare la problemele de mediu este vastă, atât cantitativ, cât și calitativ. Conform unei estimări brute, aceasta include mai mult de 700 de hotărâri referitoare la peste 50 de acte normative comunitare diferite, care reglementează, direct sau indirect, chestiuni de mediu, precum și măsuri luate la nivel național în domeniu, principii generale și dispoziții din tratate.

Din aceste motive, teza s-a axat pe două aspecte. Primul aspect se referă la ceea ce este, probabil, sarcina principală a CJUE în acest domeniu: echilibrarea cerințelor, adesea contradictorii, ale integrării pieței cu cele ale protecției mediului, atât la nivel național, cât și la nivel comunitar. S-a discutat despre cele mai relevante decizii ale CJUE în acest domeniu, pentru a elabora modelul standard de protecție a mediului prin intermediul sistemului drepturilor omului. În baza acestei jurisprudențe, am identificat unele dintre elementele cheie ale poziției generale de mediu a CJUE.

S-au tratat, apoi, câteva aspecte mai generale ale funcțiilor CJUE și rolul special al CJUE în aplicarea politicii de mediu comunitare. Acest studiu a urmărit analizarea acestei tendințe a jurisprudenței CJUE, prin comparație cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului [4], demers urmare a căruia am putu concluziona că tendința CEDO de a se corela cu jurisprudența CJUE este o extensie firească a interpretării dată de către Curte a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Implementarea rezultatelor științifice ale cercetării poate avea în vedere implementarea unor măsuri cum ar fi: necesitatea extinderii conceptului de „personalitate juridică” în raport cu drepturile omului la un mediu sănătos; necesitatea diversificării epistemologice a conceptelor legate de mediu în doctrinele juridice contemporane; elaborarea fundamentelor și strategiilor semantice privind mediul și nedreptatea/injustiția climatică.

Aprobarea rezultatelor științifice: Principalele rezultate efectuate au fost prezentate și aprobate conferințe naționale și internaționale.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele cercetării și-au găsit reflectare în rapoartele prezentate în cadrul unor întruniri științifice naționale și internaționale (colocvii, conferințe, congrese), precum și într-o serie de publicații științifice, dintre care le enumerăm pe cele mai importante:

- *Evoluția politicii comunitare în materia drepturilor omului la un mediu sănătos.* Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională 17 mai 2019. Teoria și practica administrării publice Chișinău, 2019. Pag. 431-438;
- *Consacrarea legislativă internațională a dreptului la un mediu sănătos și echilibrat ecologic.* Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației Vol.6, Partea 1, 2019 Conferința "Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"6, Cahul, Moldova, 6 iunie 2019. Disponibil în IBN: 24 decembrie 2019. Pag. 143-152;
- *The right of Humans to a Heathy Environment, a Fourth Generation Human Right.* Postmodern Openings - Covered in: Web of Science (WOS); EBSCO; ERIH+; Google Scholar; Index Copernicus; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; CEEOL; Ulrich ProQuest; Cabell, Journalseek; Scipio; Philpapers; SHERPA/RoMEO repositories; KVK; WorldCat; CrossRef; CrossCheck. 2021, Volume 12, Issue 2, pages: 274-297 ; ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.2/308>.
- *Theoretical considerations regarding the human right to a healthy environment.* Publicat în: JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES numărul 34/ 2023 (apariție: 15 octombrie 2023), Editor: Institutul de Studii Multiculturale ALPHA; Editura Arhipelag XXI, ISSN: 2248-3004, Web site: <http://asociatia-alpha.ro/jrls.php>. Indexare Baze de date internaționale: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, SSRN, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library (EZB), Scilit.
- *The role of insolvency proceedings. the concept and characteristics of the insolvency procedure.* Publicat în: JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES numărul 34/ 2023 (apariție: 15 octombrie 2023), Editor: Institutul de Studii Multiculturale ALPHA; Editura Arhipelag XXI, ISSN: 2248-3004, Web site: <http://asociatia-alpha.ro/jrls.php>. Indexare Baze de date internaționale: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, SSRN, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library (EZB), Scilit.

Volumul și structura tezei cuprinde: introducere, trei compartimente, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 408 de titluri, 140 de pagini text de bază.

Cuvinte-cheie: securitate națională, migrație, politici de securitate, securitate internațională, migrație ilegală, amenințare, vulnerabilitate, reforma sectorului de securitate, migrație internațională, migranți ilegali, politici de migrație.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt prezentate actualitatea temei de cercetare, scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a cercetării, valoarea aplicativă a cercetării, efectuându-se o trecere în revistă a temeiurilor care stau la baza alegerii temei de cercetare, a metodelor de analiză folosită și a manierei în care cercetarea efectuată poate fi folosită ca punct de plecare în elaborarea de studii teoretice sau demersuri practice de către alți specialiști ai dreptului.

În **Capitolul I**, intitulat *Aspecte teoretice și metodologice privind cercetarea regimului juridic privind drepturile omului la un mediu sănătos în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene*, face o descriere mai detaliată a scopului acestei cercetări și va oferi o scurtă privire de ansamblu asupra metodologiei utilizate pentru investigație. Abordarea de tipul „mediu ca condiție” este un punct de plecare care poate oferi baza pentru o analiză complexă, ca modalitate de a creiona relația dintre drepturile omului și mediul înconjurător. Cu toate acestea, lecțiile de dezvoltare durabilă din unele state au arătat, din nou, că nu este întotdeauna posibil să se evite compromisurile și alegerile dintre prioritățile concurente, inclusiv prioritățile de promovare a drepturilor omului și protejare a mediului.

Secțiunea I.1., intitulată *Considerații teoretice privind evaluarea relației instituționale dintre drepturile omului și mediul înconjurător*, analizează problema schimbărilor climatice, care se află, de ceva timp, pe agenda politică internațională. Astfel, drepturile omului la un mediu sănătos, conform unor autori, în primă instanță, se referă la „o gamă largă de fenomene globale create preponderent prin arderea combustibililor fosili” [5]. Aceste fenomene includ încălzirea globală, dar și creșterea nivelului mării, topirea ghețarilor, schimbări în biodiversitate și evenimente meteorologice extreme, care afectează direct mediul natural de viață a sute de mii de oameni. Totuși, atenția comunității internaționale s-a concentrat mai ales pe reducerea încălzirii globale, care este definită ca „tendința de creștere a temperaturii pe întregul Pământ, de la începutul secolului al XX-lea și, mai ales, de la sfârșitul anilor '70, din cauza creșterii emisiilor generate de arderea combustibili fosili, începând cu revoluția industrială” [6].

În Acordul de la Paris din 2015, comunitatea mondială s-a angajat să limiteze încălzirea globală „peste nivelurile preindustriale și să urmărească să limiteze creșterea la 1,5 ° C” [7]. Guvernele își luaseră, deja, angajamente în acest scop, prin de la Acordul de la Cancun, din 2010, în care a fost consacrat oficial, pentru prima dată, pericolul iminent al încălzirii globale [8]. Dar, Acordul de la Paris [7] conține, în plus, un plan de acțiune globală. Ținta de 2°C este considerată, pe scară largă, drept limita absolută pentru a evita efectele cele mai devastatoare ale schimbărilor climatice. În 2015, temperatura globală a crescut deja cu 1° C, comparativ cu perioada

preindustrială, din 1851-1880. Mai mult, IPCC a clarificat fără echivoc, în Raportul de evaluare [9], legătura dintre comportamentul uman și schimbările climatice: „influența umană asupra sistemului climatic este clară”, afirmă acesta, „iar emisiile antropice recente de gaze cu efect de seră sunt cele mai mari din istorie. Schimbările climatice recente au avut efecte extinse asupra sistemelor umane și naturale” [9]. Acest raport concluzionează că drepturile omului sunt amenințate de comportamentul economic uman prin exploatarea în exces a resurselor de mediu.

În secțiunea I.2, intitulată *Dimensiuni juridice legate de drepturile omului la un mediu sănătos*, arătăm că „drepturile de mediu”, ca sintagmă juridică, sunt susceptibile de interpretare în moduri diferite. După cum a menționat Shelton, termenul se poate referi la drepturile asupra unui mediu sănătos, dar și la drepturile asupra mediului [10]. În 1972, Christopher Stone [11] a introdus ideea că natura însăși are o serie de drepturi, care sunt eligibile să aibă o poziție distinctă în domeniul dreptului mediului. Această idee a fost pusă în practică de către statul Ecuador, în 2008, când a inclus un capitol intitulat „drepturile naturii” în noua sa constituție. În conformitate această teză, interpretarea sintagmei „drepturile asupra mediului” este aceeași cu definiția lui Shelton; „reformularea și extinderea drepturilor și îndatoririlor omului existente în contextul protecției mediului” [11].

O definiție și mai cuprinzătoare este cea conform căreia drepturile asupra mediului ar trebui să fie „drepturi înțelese ca fiind legate de protecția mediului” [12]. Promovarea drepturilor de mediu a fost criticată pentru că susține o perspectivă antropocentrică în ceea ce privește ființele umane, ca fiind cea mai importantă specie de pe planetă. Criticii pledează în favoarea unei viziuni ecocentrice, considerând toate organismele ca având aceeași valoare.

Secțiunea I.3., intitulată *Tendențe privind recunoașterea dreptului omului la un mediu sănătos în legislațiile naționale și internaționale*, este dedicată analizei faptului că, până în prezent, dreptul la un mediu sănătos nu a fost încorporat într-o convenție internațională, dar, la nivel global, s-a reflectat sub diferite forme, în numeroase constituții și acte normative naționale. Există un consens larg între state, potrivit căruia protecția mediului este o parte importantă a doctrinei contemporane privind drepturile omului pentru o serie de drepturi tradiționale, cum ar fi dreptul la sănătate și dreptul la viață.

De-a lungul timpului au existat indicii privind recunoașterea și dezvoltarea acestui drept la nivel internațional - de exemplu, Convenția de la Stockholm din 1972 a recunoscut că „omul are dreptul fundamental la libertate, egalitate și condiții de viață adecvate, într-un mediu de calitate, care permite o viață în demnitate și bunăstare și poartă o responsabilitate solemnă de a proteja și de a îmbunătăți mediul pentru generațiile prezente și viitoare” [13]. Cu toate acestea, ONU nu și-a însușit acest nivel de recunoaștere a dreptului la un mediu sănătos [14] (Declarația

de la Rio din 1992 prevede doar că „ființele umane sunt în centrul preocupărilor pentru dezvoltarea durabilă. Ele au dreptul la o viață sănătoasă și productivă, în armonie cu natura” [15]).

Capitolul al II-lea, intitulat *Drepturi și obligații cu privire la un mediu sănătos de viață la nivelul UE*, are ca scop să analizeze hotărârile celor două instanțe relevante la nivel european, CEDO și CJUE, și, în același timp, dispozițiile legale relevante pentru jurisprudenței instanțelor. În absența unui mandat expres sau a unei instituții unice cu un mandat clar structurat, cercetătorii și factorii de decizie utilizează creativ instrumentele juridice internaționale existente. Concentrându-se pe confluența dintre drepturile omului și mediul înconjurător, aceștia își propun să reconstruiască sistemul de guvernare de mediu internațional la nivel național, imprimând instituțiilor existente capacitatea de a răspunde eficient la provocările presante și multifacetate ale mediului și drepturilor omului.

În secțiunea II.1., *Reglementări juridice privind asigurarea unui mediu sănătos de viață la nivelul UE din perspectiva dezvoltării durabile*, arătăm că în prezent, Uniunea Europeană are o legislație bine dezvoltată pe diferite domenii referitoare la mediu și, prin urmare, Curtea Europeană de Justiție are o jurisprudență extinsă în materie de mediu [16]. Actul Unic European (1986) [17] include articolele 174-176 și articolul 95, care prevăd dispoziții explicite în ceea ce privește competențele instituțiilor UE de elaborare a politicilor în ceea ce privește protecția mediului. Tratatul de la Maastricht (1992) [18] recunoaște, de asemenea, în articolele 2 și 3, evoluția dreptului înspre sfera protecției mediului și afirmă un nou obiectiv pentru promovarea dezvoltării economice și a creșterii durabile care respectă mediul înconjurător. Tratatul de la Amsterdam (1997) [19], în articolul 6, prevede că cerințele de protecție a mediului trebuie integrate în definirea și punerea în aplicare a politicilor comunitare, pentru a promova dezvoltarea durabilă.

Cea mai mare parte a legislației UE pentru protejarea mediului este destul de tehnică, deoarece stabilește standarde tehnice și științifice detaliate. Dispozițiile legislative ale UE acoperă toate sectoarele de mediu, care se referă la apă, aer, natură, deșeuri, zgomot și produse chimice și pot viza aspecte precum evaluarea impactului asupra mediului, accesul la informații despre mediu, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu și răspunderea pentru daune aduse mediului. Acest corp de drept este parte a acquis-ului european de mediu, un domeniu în care legislația UE a crescut semnificativ și se îmbunătățește constant [20].

Rolul CEDO și CJUE în stabilirea cadrului legal privind dreptul omului la un mediu sănătos este subiectul de analiză abordat în secțiunea a II-a a acestui capitol. Curtea Europeană a Drepturilor Omului este o instanță internațională înființată în 1959 de Consiliul Europei, fondat în 1949. Curtea are competența de a se pronunța în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului [4]. CEDO se pronunță asupra cererilor persoanelor fizice contra statelor,

atunci când acestea invocă încălcări ale drepturilor civile și politice prevăzute în Convenție. Curtea este o instanță permanentă începând cu anul 1998, când a intrat în vigoare Protocolul nr. 11 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului [21], și care a oferit, de asemenea, posibilitatea persoanelor fizice de a se sesiza în mod direct Curtea.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului are jurisdicție asupra celor 47 de state membre ale sistemului CEDO. În peste 50 de ani, Curtea a pronunțat peste 10.000 de hotărâri, care sunt obligatorii pentru țările în cauză [22]. Convenția europeană a drepturilor omului [4] este un tratat internațional semnat de statele membre ale Consiliului Europei în 1950, la Roma, și care a intrat în vigoare în 1953. Plângerile individuale sunt examinate de prima cameră și sunt evaluate sub aspectul admisibilității. Deciziile de mare importanță pot fi atacate la Marea Cameră. O decizie a Curții este obligatorie pentru statele membre și trebuie respectată [23].

Alături de CEDO, CJUE aplică în jurisprudența sa politicile de mediu ale UE, interpretând astfel textele tratatelor de constituire a Uniunii Europene și directivele europene de mediu. Împreună, aceste două instanțe își pun amprenta decisiv asupra legislației din statele care sunt supuse ambelor jurisdicții.

În ceea ce privește *Particularitățile de punere în aplicare a politicii comunitare de mediu privind asigurarea dreptului la un mediu sănătos*, care sunt obiectul de studiu al secțiunii a III-a a capitolului al II-lea, sistemul judiciar al UE este unic în eficacitatea sa, comparativ cu toate instanțele internaționale și transnaționale. În primul rând, acest lucru se datorează efectului direct al dreptului comunitar, care permite persoanelor afectate – sau organizațiilor de mediu, deși acestea se supun normelor naționale, având în vedere că locul înregistrării statutului lor determină legea națională care le este aplicabilă - să fie despăgubite pentru daunele de mediu de către propriile lor instanțe naționale, datorită efectului direct al unor norme comunitare în legislațiile naționale ale statelor membre la UE. În cele mai multe cazuri, atunci când o hotărâre este pronunțată de o instanță internațională - Curtea Internațională de Justiție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau altele -, va fi necesar ca statului în cauză să i se acorde o perioadă de timp pentru a lua toate măsurile necesare, inclusiv adoptarea oricărei legislații necesare pentru a putea să respecte hotărârea instanței. Persoanele ale căror pretenții au fost valorificate pe calea procedurii în fața instanțelor internaționale ar putea să nu beneficieze de remedii în legislația lor națională și orice legislație de punere în aplicare a deciziilor acestor instanțe poate fi considerată a avea un caracter prospectiv. Acest lucru nu se întâmplă, de obicei, în cazul CJUE.

Hotărârile pronunțate prin hotărâri preliminare devin, imediat, executorii, în cazul în care, așa cum se întâmplă în numeroase cazuri, măsura comunitară are la bază o normă comunitară cu efect direct în legislația națională, și va fi de aplicabilitate imediată, chiar în baza procedurii desfășurate în fața CJUE. Mai mult, hotărârea CJUE va fi obligatorie pentru toate instanțele din

UE în care se ridică aceeași chestiune de drept. Chiar și în cazul în care dispoziția comunitară nu are efect direct, instanța națională va fi obligată să facă toate demersurile pentru a interpreta propria legislație națională, astfel încât să dea efect deplin dispoziției comunitare. În cazul în care acest lucru nu este posibil, statul membru va fi obligat să își modifice legislația, dar, în plus, persoana care dorește să se bazeze pe dispoziția comunitară va beneficia de un remediu care anticipează această modificare: ea poate, imediat, în conformitate cu jurisprudența CJUE, să solicite daune statului membru pentru orice pierdere suferită.

Capitolul al III-lea, intitulat *Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene privind drepturile omului la un mediu sănătos*, se va concentra pe răspunsul la întrebarea privind existența și realizarea prin jurisprudența instanțelor a unui echilibru între nevoia unei protecții ridicate a mediului și necesitatea dezvoltării societății (infrastructură de mediu, instituții de protecția mediului, interdependența instituțională dintre sectorul economic și protecția mediului). Cercetarea realizată în acest capitol conduce la concluzia că, în scopul încorporării problemelor de mediu, CEDO se concentrează pe reinterpretarea drepturilor omului stabilite în Convenție. Cu toate acestea, Curtea Europeană de Justiție se concentrează mai mult pe realizarea unei dezvoltări durabile eficiente, care să poată susține economia statelor membre UE.

Dialogul judiciar între Curtea Europeană de Justiție și Curtea Europeană a Drepturilor Omului privind stabilirea regimului juridic al drepturilor omului la un mediu sănătos este analizat în secțiunea III.1. Atunci când abordăm problema dialogului judiciar dintre Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, este important să determinăm trăsăturile comune dintre cele două jurisdicții. Ambele instanțe sunt jurisdicții supranaționale sau internaționale obligatorii. Crearea lor a vizat controlul judiciar extern asupra statelor membre. Mai mult, ambele instanțe au fost înființate pentru a asigura respectarea legislației tratatelor care le instituie. În același timp, ar trebui să analizăm și diferențele cruciale dintre cele două instituții judiciare [24]. Este importantă redarea evoluției interrelației dintre instanțele de la Strasbourg și Luxemburg, înainte și după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona [25].

Astfel, este util să reamintim că cele două instanțe au fost învestite, la început, cu misiuni distincte: Curtea de la Strasbourg a fost creată pentru a garanta respectarea drepturilor consacrate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adică „să asigure respectarea angajamentelor asumate de Înaltele Părți Contractante la Convenție și protocoalele acesteia” [4], așa cum este prevăzut de articolul 19 din Convenție. În temeiul articolului 32 al Convenției, „competența Curții se va extinde la toate problemele referitoare la interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale” [4]. Curtea din Luxemburg nu este și nu a fost niciodată o instanță pentru drepturile omului. Sarcina sa este de a asigura, în conformitate cu articolul 19, alineatul (1) din

TUE [18], că *lex terrae* este respectată în interpretarea și aplicarea tratatelor comunitare. O diferență crucială între cele două instanțe constă în relația respectivelor instanțe cu statele membre, care se reflectă în natura misiunii lor judiciare. În special, Curtea de la Strasbourg, în conformitate cu articolul 53 din Convenție [4], urmărește să stabilească un nivel minim de protecție a drepturilor omului în toate statele membre. Convenția nu aspiră la armonizarea diferitelor sisteme de protecție a drepturilor fundamentale dezvoltate la nivel național, ci la asigurarea unei baze comune la care legislațiile naționale să se raporteze.

Secțiunea a II-a, intitulată *Conflicte legate de jurisdicția exclusivă CJUE/CEDO privind drepturile omului la un mediu sănătos*, analizează faptul că jurisprudența CJUE, instanță care are jurisdicție exclusivă pentru interpretarea acordurilor încheiate de UE, se suprapune, uneori, cu competența exclusivă a CEDO în litigiile interstatale [26], în conformitate cu articolul 55 al CEDO [4]. Articolul 55 din CEDO prevede: „Cu excepția unor acorduri speciale, Înaltele Părți Contractante renunță să se prevaleze de tratate, convenții sau declarații în vigoare încheiate între ele în scopul de a supune, pe calea unei cereri, un diferend apărut din interpretarea sau aplicarea prezentei Convenții, unui alt mod de reglementare decât cele prevăzute în susnumita Convenție”. [4].

Această dispoziție conduce la o jurisdicție exclusivă a CEDO cu privire la litigiile dintre părțile convenției în temeiul articolului 33 al CEDO [5, 27]. După ce UE a aderat la CEDO, conflictele apărute cu privire la drepturile omului între statele sale membre sau între UE și un stat membru ar putea fi judecate de CJUE (articolele 226 și 227 din Tratatul CE [18]) și de CEDO. Având în vedere că ambele instanțe ar considera competența lor exclusivă, se pune întrebarea ce instanță ar fi competentă să se pronunțe în astfel de cazuri. Astfel, ar putea apărea un conflict de jurisdicție. Spre deosebire de competența CJUE, competența CEDO nu este una absolută, deoarece permite efectuarea de tranzacții între părțile la Convenție cu privire la litigiile dintre ele. O posibilitate de soluționare a acestui conflict jurisdicțional ar fi să considere articolele 220 și 292 din CE [18] ca fiind un „acord special” între statele membre și UE.

Cu toate acestea, întrebarea este dacă ar fi corect ca aceste articole să fie interpretate ca fiind un astfel de acord. În primul rând, se poate susține că articolul 55 din CEDO [4] impune încheierea acordului special între toate părțile din convenție. Și, în al doilea rând, s-ar putea susține că articolul 55 din CEDO cere ca acordul special să se refere în mod specific la CEDO. Niciuna dintre condiții nu ar fi îndeplinită de articolele 220 și 292 din CE [18], întrucât Tratatul CE este un acord doar între unele părți la Convenție și este exprimat în mod general.

Conform comunicării comune a președinților Costa (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, CEDO) și Skouris (Curtea de Justiție a Uniunii Europene, CJUE) „aderarea UE la Convenție constituie un pas major în dezvoltarea protecției drepturilor fundamentale în Europa”

[28]. Statele membre ale UE au consacrat principiul acestei aderări în Tratatul de la Lisabona [25]. „Deși drepturile fundamentale au fost deja recunoscute de CJUE drept principii generale ale dreptului comunitar încă din anii '60 în cazuri precum Stauder [29] și International Handelsgesellschaft [30], Tratatul de la Lisabona aduce extinderea protecției drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene la un punct culminant. În primul rând, drepturile omului sunt, acum, mai profund consacrate în tratat ca valori fundamentale ale UE” [28]. În al doilea rând, articolul 6 alineatul (2) din TUE prevede aderarea UE la CEDO. Și, în al treilea rând, Carta drepturilor și libertăților fundamentale [31] anexate Tratatului de la Lisabona [25] a primit statut obligatoriu, în conformitate cu articolul 6 alineatul (3) din TUE [18].

Secțiunea a III-a, intitulată *Studii de caz*, accentuează pe faptul că jurisprudența celor două instanțe ale UE (CEDO și CJUE) reflectă poziția acestor două instituții cu privire la legătura dintre mediul înconjurător și drepturile omului, prin argumentarea și motivarea deciziilor acestora asupra problemelor deduse judecării. Conform acestei jurisprudențe, prejudiciul adus mediului este legat puternic de starea de sănătate a ființelor umane, deoarece poluarea poate duce la încălcarea dreptului la sănătate sub diferite forme. Definiția dată de Organizația Mondială a Sănătății, menționată în Preambulul Constituției OMS, adoptată de Conferința Internațională pentru Sănătate din 1946, este că starea de bunăstare fizică, mentală și socială completă este dată de absența bolii sau a infirmității [32]. În general, această viziune rezultă din jurisprudența CEDO, care analizează încălcarea / vătămarea reală adusă unui drept uman și care este cauzată de daune aduse mediului. Prin urmare, jurisprudența CEDO este importantă atunci când vine vorba de analizarea încălcărilor substanțiale ale diferitelor standarde de drepturi ale omului care sunt rezultatul deteriorării mediului. Cu toate acestea, CJUE tinde să ia în considerare cu prioritate acordarea de despăgubiri după ce a avut loc o încălcare a drepturilor și mai puțin prevenirea acestor încălcări.

Așa cum am relatat și în subcapitolele precedente, legislația UE și, implicit, jurisprudența CJUE nu corelează protecția mediului cu protecția drepturilor omului în același mod ca și CEDO. Astfel, cea mai des frecventă legătură dintre legislația UE și jurisprudența CJUE ține de sănătatea umană. Aceasta reprezintă una dintre problemele în care CJUE are competența de a lua decizii. Analiza jurisprudenței CJUE poate fi fragmentată pe trei sectoare diferite, care se ocupă de daunele pentru mediu cu efect asupra sănătății umane: poluarea industrială, poluarea fonică și dezvoltarea urbană / regională.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată. Atunci când analizăm deciziile diferitelor organisme internaționale care au competențe în domeniul drepturilor omului în întreaga lume, devine clar că utilizarea instrumentelor pentru drepturile omului pentru realizarea normelor de protecție a mediului este în creștere. Având în vedere creșterea preocupării politice și publice pentru mediu, poate nu este surprinzător faptul că oamenii ar trebui să caute remedii în cadrul sistemelor de drepturi ale omului, deoarece acestea s-au dovedit a fi de succes în ultimii 60 de ani. În plus, înclinația CJUE de a acționa atunci când autoritățile naționale au ignorat dreptul național adaugă un plus de protecție semnificativ la aplicarea dreptului național de mediu, deoarece potențialilor solicitanți li se oferă un remediu suplimentar în efortul lor de a asigura respectarea statului de drept. În mod similar, am observat că, la nivel normativ, combinația de instrumente pentru drepturile omului și obiectivele de mediu nu este contradictorie. O analiză a motivelor care sprijină punerea în aplicare a legislației de mediu dezvăluie faptul că normele de protecție a mediului sunt în concordanță cu instrumentele pentru drepturile omului.

Rezultatele obținute. Bogata jurisprudență în domeniul problemelor de mediu este o dovadă că drepturile asupra mediului câștigă importanță în statele membre ale Consiliului European. Analiza practicii judiciare în ceea ce privește drepturile procedurale ale drepturilor omului indică câteva concluzii:

1. În multe cazuri de mediu, membrii completului de judecată nu au o opinie comună asupra soluției ce se impune a se da în cauză, formulând opinii separate - de exemplu, în cazul *Balmer c. Elveției*, conform opiniei majoritare, s-a apreciat că „articolul 6 este aplicabil doar în cazuri de riscuri grave, specifice și iminente de mediu, dacă există o legătură suficient de directă între problemele de mediu și dreptul sau obligația civilă” [33]. Cu toate acestea, șapte judecători au formulat o opinie separată, considerând că „articolul 6 ar trebui să fie aplicabil, iar solicitantul nu trebuie să dovedească pentru admissibilitatea cererii că există un risc sau care sunt consecințele acestuia, ci este suficient dacă există un conflict autentic și gravă, precum și un risc real, care provoacă daune. Poate fi suficient, pentru a se constata că există o încălcare, faptul că există o legătură a situației reclamantului cu un potențial pericol” [33]. Faptul interesant în acest caz este că, înainte de a se pronunța Curtea Europeană, Comisia a decis, în cauze similare, că a fost încălcat articolul 6.

2. În ceea ce privește cazurile de mediu cu consecințe mortale, practica a subliniat că statele au obligații procedurale: să efectueze o anchetă cu privire la cauza pierderii de vieți, să stabilească dacă autoritatea publică este responsabilă pentru daunele aduse mediului, iar, în cazul

responsabilității unei autorități publice, statul trebuie să ofere compensații persoanelor pentru pierderi materiale și umane.

3. În ceea ce privește toate cazurile de mediu analizate în contextul libertății de exprimare, putem concluziona că Curtea Europeană pune un accent mare pe mediu și sănătate. S-a stabilit că problemele de mediu sunt probleme semnificative de interes public și, în conformitate cu interesul public, măsurile care interferează cu dreptul de a primi și de a furniza informații cu privire la problemele de mediu trebuie să fie prevăzute de lege, cât timp se circumscrie unui scop legitim. În cele din urmă, în societatea democratică și pluralistă, statul trebuie să asigure dezbateră publică și discuțiile despre problemele de mediu, dar această datorie nu înseamnă că statul trebuie să colecteze informații și să le distribuie publicului.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse. Organismele internaționale create pentru implementarea tratatelor, instanțele regionale, raportorii speciali și alte organisme internaționale pentru drepturile omului au aplicat, în schimb, normele de drepturile omului la problemele de mediu, prin „ecologizarea” drepturilor omului existente, inclusiv a drepturilor la viață și la sănătate. Recunoașterea explicită a dreptului omului la un mediu sănătos s-a dovedit a fi secundară pentru aplicarea normelor privind drepturile omului la problemele de mediu.

În același timp, este semnificativ faptul că marea majoritate a țărilor din lume au recunoscut drepturi constituționale asupra unui mediu sănătos, la nivel național, sau prin convenții încheiate la regional, ori în ambele modalități. Pe baza experienței țărilor care au adoptat drepturi constituționale asupra unui mediu sănătos, putem concluziona că recunoașterea dreptului în sine s-a dovedit a avea avantaje reale. Acesta a ajutat la conștientizarea importanței protecției mediului și a oferit o bază pentru adoptarea unor legi de mediu mai eficiente. Atunci când dreptul a fost avut în vedere de sistemul judiciar, aceasta a contribuit la crearea unui climat de siguranță pentru protecția drepturilor omului tradiționale și a creat oportunități pentru un acces mai bun la justiție. Instanțele din multe țări aplică din ce în ce mai mult dreptul la un mediu sănătos, așa cum este ilustrat în documentele și recomandările Programului Națiunilor Unite pentru Mediu și ale raportorului special.

Impactul rezultatelor obținute la dezvoltarea științei. Statele pot fi reticente să recunoască un drept al omului „nou”, dacă conținutul său este incert. Pentru a fi cert că un drept va fi recunoscut, este important ca sfera sa conceptuală și implicațiile acestuia să fie clare. Prin urmare, dreptul omului la un mediu sănătos nu este un „vas gol” care așteaptă să fie „umplut”. Dimpotrivă, conținutul său a fost deja clarificat, prin recunoașterea de către autoritățile pentru drepturile omului că este necesar ca umanitatea să beneficieze de un mediu sigur, curat, sănătos și durabil pentru deplina desfășurare a drepturilor omului la viață, sănătate, hrană, apă, locuință ș.a.

Chiar și fără recunoaștere oficială, sintagma „dreptul omului la un mediu sănătos” este deja utilizată pentru a face referire la aspectele de mediu ale întregii game de drepturi ale omului care depind de un mediu sigur, curat, sănătos și durabil. Utilizarea sintagmei în acest mod (și pentru această problemă, independent de adoptarea unor instrumente internaționale care să recunoască expres dreptul) nu schimbă conținutul legal al obligațiilor care se bazează pe legislația existentă în domeniul drepturilor omului. Cu toate acestea, recunoașterea unui drept autonom la un mediu sănătos are avantaje reale, deoarece ajută la conștientizarea faptului că este necesar ca normele privind drepturile omului să se ocupe de protecția mediului și subliniază faptul că protecția mediului este la același nivel de importanță cu alte interese umane care sunt fundamentale pentru demnitatea, egalitatea și libertatea umană. De asemenea, recunoașterea acestui drept contribuie la garantarea faptului că normele privind drepturile omului referitoare la mediu continuă să se dezvolte într-o manieră coerentă și integrată.

Protecția mediului în dreptul internațional este una dintre cele mai provocatoare probleme ale secolului XXI. Incapacitatea Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare din 2012 (UNCED, Summit-ul Pământului sau Rio + 20) de a genera un angajament internațional ferm pentru protejarea mediului și limitarea efectelor schimbărilor climatice demonstrează complexitatea luării deciziilor în ceea ce privește problemele de mediu la nivel juridic. Ca și în cazul justiției sociale globale, justiția globală a mediului se regăsește în domeniul reglementat de dreptul internațional. Dreptul internațional este definit și agreat de state și reflectă interesele lor, care, de multe ori, nu coincid cu interesele comunității globale [34].

Dreptul internațional reprezintă rezultatul negocierii între state – ceea ce are ca implicație faptul că, în timp ce dreptul internațional trebuie să răspundă la întrebări complexe și importante legate de societate și mediu, răspunsul său este diminuat de dominanța intereselor naționale ale celor mai puternice state. Cu toate acestea, în practică, drepturile omului nu oferă decât un răspuns „slab” la provocările de mediu. Atunci, cum joacă drepturile omului un rol în abordarea problemelor de mediu? Răspunsul la această întrebare nu se poate limita la sistemul de drepturi ale omului, astfel cum este definit în dreptul național și internațional, ci trebuie să se extindă și la instituțiile, instrumentele și practicile dreptului internațional, pentru a cuprinde dimensiunile sociale, politice, culturale și filozofice ale drepturilor omului, ca subiect interdisciplinar de reglementare al dreptului internațional.

Recomandări:

1. Necesitatea extinderii conceptului de „personalitate juridică” în raport cu drepturile omului la un mediu sănătos.

Abordarea problemei extinderii conceptului de „personalitate juridică” ar trebui considerată un imperativ esențial pentru realizarea justiției de mediu în raport cu drepturile omului

- în parte datorită rolului legii în atribuirea de privilegii persoanelor juridice, care au permis acumularea unei puteri economice deosebite în persoana corporațiilor, care influențează deciziile de mediu, deoarece constituirea unei „personalități juridice” a naturii înseși influențează direct angajamentele fundamentale ale statelor, care vor implementa eforturile pentru prevenirea schimbărilor climatice și nedreptății socio-economice.

2. Necesitatea diversificării epistemologice a conceptelor legate de mediu în doctrina juridică contemporană

Gândirea și mentalitatea occidentală presupun raționamente categorice binare, iar implicațiile de excludere bazate pe ideile liberale au statuat mediul ca resursă, ca mijloc și nu ca scop în sine. În cele din urmă, mediul este cel care asigură viața. Nu este suficient să se trateze mediul din perspectiva dezvoltării durabile, deoarece, în esență, dezvoltarea durabilă presupune o exploatare rațională a resurselor. Totuși, mediul trebuie privit ca „personalitate”, o personalitate situată între persoana juridică și persoana fizică. Astfel, este necesar să se cerceteze multicultural problema mediului, iar unele mentalități și culturi indigene oferă chiar o viziune mai mult sau mai puțin mistică a unui „mediu viu”.

3. Elaborarea fundamentelor și strategiilor semantice privind mediul și nedreptatea/injustiția climatică

Strategiile semantice de mediu ar trebui să se regăsească în redefinirea capitalului corporatist și să pregătească mutații în ceea ce privește definirea dreptului de proprietate, atunci când acesta implică mediul. Aici ne referim la noțiunea de „nedreptate climatică” pe care dreptul de proprietate al companiilor o provoacă mediului. Nedreptatea climatică indică, în mod explicit, tiparele care caracterizează istoria și realitățile contemporane ale unei ordini globale extrem de inegale și relațiile dintre privilegiu și opresiune, care marchează exploatarea excesivă a resurselor mediului.

BIBLIOGRAFIE

- [1] European Air Quality Index. Copenhaga: European Environment Agency, 2020. <https://www.eea.europa.eu/themes/air> (vizitat 02.01.2023).
- [2] Environmental noise in Europe 2020. Report no. 22/2019. European Environment Agency, 2019. <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-noise-in-europe> (vizitat 09.01.2023).
- [3] Adger W. Neil scales of governance and environmental justice for adaptation and mitigation of climate change. În: Journal of International Development, 2001, vol. 13, nr. 7, p. 921-931. <https://doi.org/10.1002/jid.833>
- [4] Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Roma: Consiliul Europei, 1950. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_rom (vizitat 25.01.2023).
- [5] Shahzad U. Global warming: Causes, effects and solutions, 2015. https://www.researchgate.net/publication/316691239_Global_Warming_Causes_Effects_and_Solutions (vizitat 06.02.2023).
- [6] Climate change and human rights. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2015. https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/climate-change/climate_change_and_human_rights.pdf (vizitat 15.02.2023).
- [7] Acordul de la Paris privind schimbările climatice. Paris: Consiliul Uniunii Europene, 2015. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/climate-change/paris-agreement/> (vizitat 20.02.2023).
- [8] Summary of the Cancun climate change conference. Cancun: Cancún Climate Change Conference, 29 noiembrie - 11 decembrie 2010. <https://enb.iisd.org/vol12/enb12498e.html> (vizitat 27.02.2023).
- [9] IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Summary for policymakers. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change, 2018. https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf (vizitat 06.03.2023).
- [10] Shelton D. L. An introduction to the history of international human rights law. În: SSRN Electronic Journal, 2007, GWU Legal Studies Research Paper no. 346. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1010489>
- [11] Stone C. D. Ethics in international environmental law. În: Rajamani L., Peel J. (eds.). Oxford handbook of international environmental law. Oxford: Oxford University Press, 2021. 1232 p.

- [12] Guzman A. T. International law: A compliance based theory. În: SSRN Electronic Journal, 2001, UC Berkeley public law research paper nr. 47. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.260257>
- [13] Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm: United Nations, 16 June 1972. https://www.ipcc.ch/apps/nj-lite/srex/nj-lite_download.php?id=6471 (vizitat 29.05.2023).
- [14] Palmer G. The Earth Summit: What went wrong at Rio? În: Washington University Law Quarterly, 1992, vol. 70, nr. 4, p. 1005. <https://ssrn.com/abstract=2188666> (vizitat 22.02.2023).
- [15] Advancing justice, governance and law for environmental sustainability, Rio+20 and the World Congress of Chief Justices, Attorneys General and Auditors General. Rio de Janeiro: United Nations Environment Programme, 2012. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9969/advancing_justice_governance_la_w.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vizitat 18.04.2023).
- [16] Popescu D., Popescu I. M. Dreptul mediului - Documente și tratate internaționale. București: Alt Print, 2002.
- [17] Actul Unic European. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.1987, nr. L 169 (1-28).
- [18] Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012, nr. C 326/13 (0001 – 0390).
- [19] Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. În: Official Journal of the European Union, 10.11.1997, nr. C 340 (1–144).
- [20] Pedersen O. W. European environmental human rights and environmental rights: A long time coming? În: Georgetown International Environmental Law Review, 2008, vol. 21, nr. 1. <https://ssrn.com/abstract=1122289> (vizitat 20.06.2023).
- [21] Protocolul nr. 11 din 11 mai 1994 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale referitor la restructurarea mecanismului de control stabilit prin convenție. În: Monitorul Oficial al României, 13.07.1995, nr. 147.
- [22] Renucci J. F. Introduction to the European Convention on Human Rights, The rights guaranteed and the protection mechanism. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005. [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-01\(2005\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-01(2005).pdf) (vizitat 06.04.2023).
- [23] Bardarova S. Comparison between the European Court of Justice and European Court of Human Rights. În: SSRN Electronic Journal, 2013. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2281215>
- [24] Jans J. H. Judicial dialogue and judicial competition and global environmental law: A case study on the UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-

- Making and Access to Justice in Environmental Matters. În: SSRN Electronic Journal, 2012. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2155768>
- [25] The Treaty of Lisbon. În: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.
- [26] Varvastian S. The human right to a clean and healthy environment in climate change litigation. În: SSRN Electronic Journal, 2019, Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL) Research Paper No. 2019-09. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3369481>
- [27] Posner E. A. Climate change and international human rights litigation: A critical appraisal. În: SSRN Electronic Journal, 2017, University of Chicago Law & Economics, Olin Working Paper No. 329. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.959748>
- [28] Joint communication from Presidents Costa and Skouris. 2011. https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-02/cedh_cjue_english.pdf (25.02.2023).
- [29] Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm - Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart - Germany. Case 29-69. Luxembourg: European Court of Justice, 1969. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61969CJ0029> (vizitat 15.04.2023).
- [30] Judgment of the Court of 14 May 1974. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities. Case 4-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0004> (vizitat 05.05.2023).
- [31] Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010, nr. C 83/389 (389–405).
- [32] Constitution of the World Health Organization. New York: World Health Organization, 1946. <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> (vizitat 08.07.2023).
- [33] Balmer-Schafroth and others v. Switzerland, application 67\1996\686\876, judgement of 26 August 1997. Strasbourg: European Court of Human Rights, 1997. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58084&filename=CASE%20OF%20BALMER-SCHAFROTH%20AND%20OTHERS%20v.%20SWITZERLAND.docx&logEvent=False> (vizitat 19.02.2023).
- [34] Pîrvu, D. (2021). The right of humans to a healthy environment, a fourth generation human right. În: Postmodern Openings, 2021, vol. 12, nr. 2, p. 274-297. <https://doi.org/10.18662/po/12.2/308>

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

1. *Evoluția politicii comunitare în materia drepturilor omului la un mediu sănătos*. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională 17 mai 2019. Teoria și practica administrării publice Chișinău, 2019. Pag. 431-438;
2. *Consacrarea legislativă internațională a dreptului la un mediu sănătos și echilibrat ecologic*. Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației Vol.6, Partea 1, 2019 Conferința "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"6, Cahul, Moldova, 6 iunie 2019. Disponibil în IBN: 24 decembrie 2019. Pag. 143-152;
3. *The right of Humans to a Healthy Environment, a Fourth Generation Human Right*. Postmodern Openings - Covered in: Web of Science (WOS); EBSCO; ERIH+; Google Scholar; Index Copernicus; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; CEEOL; Ulrich ProQuest; Cabell, Journalseek; Scipio; Philpapers; SHERPA/RoMEO repositories; KVK; WorldCat; CrossRef; CrossCheck. 2021, Volume 12, Issue 2, pages: 274-297 ; ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.2/308>.
4. *Theoretical considerations regarding the human right to a healthy environment*. Publicat în: JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES numărul 34/ 2023 (apariție: 15 octombrie 2023), Editor: Institutul de Studii Multiculturale ALPHA; Editura Arhipelag XXI, ISSN: 2248-3004, Web site: <http://asociatia-alpha.ro/jrls.php>. Indexare Baze de date internaționale: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, SSRN, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library (EZB), Scilit.
5. *The role of insolvency proceedings. the concept and characteristics of the insolvency procedure*. Publicat în: JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES numărul 34/ 2023 (apariție: 15 octombrie 2023), Editor: Institutul de Studii Multiculturale ALPHA; Editura Arhipelag XXI, ISSN: 2248-3004, Web site: <http://asociatia-alpha.ro/jrls.php>. Indexare Baze de date internaționale: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, SSRN, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library (EZB), Scilit.

ADNOTARE

PÎRVU Daniela, „Regimul juridic privind dreptul omului la un mediu sănătos în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene”, teza de doctor în drept, Chișinău, 2023.

Structura tezei constă în: adnotări (în trei limbi), listă de abrevieri, introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 408 titluri și - anexe, 140 pagini text de bază, declarație de responsabilitate, CV-ul autorului. Rezultatele obținute au fost publicate în 5 lucrări științifice, unele indexate Web of Science.

Cuvinte cheie: supraviețuire ecologică, guvernanta ecologică, bunuri comune, drepturile omului, biocentrism, cooperare, subsidiaritate, precauție, ecocid, antropocentrism, hegemonie neoliberală, concurență, drepturile procedurale ale omului, drepturile asupra mediului, dreptul la un mediu sănătos, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE)

Domeniul de studiu: drept

Vom analiza pe parcursul acestei cercetări zona jurisprudenței CEJ în domeniul dreptului la un mediu sănătos. Majoritatea cazurilor legate de stabilirea daunelor pentru atingeri aduse sănătății umane ca urmare a poluării și degradării mediului tratează mediul și relația acestuia cu sănătatea umană. Există, desigur, o întreagă problematică ce se referă strict la mediu, cum ar fi fauna, flora și așa mai departe, subiecte care sunt, însă, în afara scopului acestei teze.

Scopul și obiectivele tezei. Acest studiu își propune să analizeze regimul juridic privind dreptul omului la un mediu sănătos și principiile stabilite de Curtea Europeană în practica sa privind drepturile procedurale ale omului în materie de mediu.

Noutatea științifică a cercetării. Unul dintre obiectivele acestei cercetări este de a determina dacă standardele europene în ceea ce privește dreptul omului la un mediu sănătos, în comparație cu alte sisteme juridice, pot fi menținute și atunci când vine vorba de protejarea mediului prin mecanisme juridice pentru drepturile omului. Acest lucru poate fi obținut analizând jurisprudența celor două instanțe importante la nivel european care au pronunțat decizii în acest domeniu, și anume CEDO și CEJ. În acest sens, pentru a vedea dacă cele două instanțe au standarde diferite atunci când evaluează un caz, analizarea jurisprudenței va încerca să dea răspunsul la întrebarea: care este nivelul de impact asupra mediului dincolo de care se consideră că suntem în prezența unei încălcări a drepturilor omului? Pentru a depune o cerere în fața oricăreia dintre cele două instanțe în cazurile referitoare la vătămarea mediului, solicitanții trebuie să fi fost direct afectați de prejudiciul invocat, ceea ce înseamnă că instanțele au în vedere un prag ridicat al daunelor pentru a admite o cerere spre examinare.

Valoarea aplicativă a cercetării. Această cercetare va ajuta la stabilirea unor concluzii cu privire la poziția actuală a fiecăreia dintre cele două instanțe internaționale în evaluarea situației actuale a mediului și a relației dintre problematica de mediu și drepturile omului. Adică, se va stabili poziția lor în ceea ce privește perspectiva reinterpretării drepturilor omului în lumina preocupărilor de mediu, analizând aspectele în care se intersectează jurisprudența celor două instanțe și, în același timp, chestiunile cu privire la care apar contradicții.

Mai mult, obiectivul principal al acestei lucrări este strâns legat de o problemă mai extinsă și mai importantă decât problematica dreptului la daune rezultate din încălcări ale dreptului la un mediu sănătos, mai exact necesitatea găririi unui echilibru între un mediu sănătos și dezvoltarea ulterioară a societății noastre. Necesitatea realizării acestui echilibru va rezulta din jurisprudența instanțelor naționale.

ANNOTATION

PIRVU Daniela, "The legal regime regarding the human right to a healthy environment in the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union", Doctor of Law thesis, Chisinau, 2023.

The structure of the thesis consists of: annotations (in three languages), list of abbreviations, introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 408 titles and - appendices, 140 basic text pages, statement of responsibility, author's CV. The obtained results were published in 5 scientific papers, some indexed in Web of Science.

Keywords: ecological survival, ecological governance, commons, human rights, biocentrism, cooperation, subsidiarity, precaution, ecocide, anthropocentrism, neoliberal hegemony, competition, procedural human rights, environmental rights, right to a healthy environment, European Court of Human Rights (ECHR), Court of Justice of the European Union (CJEU)

Field of study: law

During this research, we will analyze the area of ECJ jurisprudence in the field of the right to a healthy environment. Most cases relating to the determination of damages for harm to human health as a result of environmental pollution and degradation deal with the environment and its relationship to human health. There is, of course, a whole range of issues strictly related to the environment, such as fauna, flora and so on, subjects that are, however, outside the scope of this thesis.

The purpose and objectives of the thesis. This study aims to analyze the legal regime on the human right to a healthy environment and the principles established by the European Court in its practice on procedural human rights in environmental matters. In this context, the doctoral thesis analyzes the right to a fair trial, the right to an effective remedy, the right to freedom of expression, through the most important environmental cases brought before the Court of Justice of the European Union. The principles set out in these cases should be guidelines for all Council of Europe countries when dealing with the right of access to a court, the enforcement of final judgments, the right to an effective remedy and access to environmental information.

The scientific novelty of the research. One of the objectives of this research is to determine whether European standards regarding the human right to a healthy environment, compared to other legal systems, can also be maintained when it comes to protecting the environment through human rights legal mechanisms. This can be obtained by analyzing the jurisprudence of the two important courts at European level that have issued decisions in this area, namely the ECHR and the ECJ. In this sense, to see if the two courts have different standards when evaluating a case, the analysis of the jurisprudence will try to answer the question: what is the level of impact on the environment beyond which it is considered that we are in the presence of a violation of rights man? In order to bring a claim before either of the two courts in environmental damage cases, claimants must have been directly affected by the alleged harm, meaning that the courts have a high threshold of damages in mind to allow a claim to be considered .

The applied value of the research. This research will help to establish some conclusions regarding the current position of each of the two international courts in assessing the current environmental situation and the relationship between environmental issues and human rights. That is, their position will be established regarding the perspective of the reinterpretation of human rights in the light of environmental concerns, analyzing the aspects where the jurisprudence of the two courts intersect and, at the same time, the issues regarding which contradictions arise.

АННОТАЦИЯ

ПЫРВУ Даниэла, «Правовой режим права человека на здоровую прточную среду в практике Суда Европейского Союза», доктор юридических наук, Кишинев, 2023.

Структура диссертации состоит из: аннотации (на трех языках), списка сокращений, введения, 3 глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии из 408 названий и приложений, 140 страниц основного текста, сведений об ответственности, автобиографии. Полученные результаты были опубликованы в 5 научных статьях, некоторые из которых проиндексированы в Web of Science.

Ключевые слова: экологическое выживание, экологическое управление, общее достоинство, права человека, биоцентризм, сотрудничество, субсидиарность, предосторожность, экоцид, антропоцентризм, неолиберальная гегемония, конкуренция, процессуальные права человека, экологические права, право на здоровую окружающую среду, Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ), Суд Европейского Союза (СЈЕU)

Область исследования: право

В ходе данного исследования мы проанализируем область судебной практики Европейского суда в области права на здоровую окружающую среду. Большинство дел, касающихся определения ущерба за вред здоровью человека в результате загрязнения и деградации окружающей среды, касаются окружающей среды и ее связи со здоровьем человека. Существует, конечно, целый ряд вопросов, строго связанных с окружающей средой, таких как фауна, флора и т. д., но выходящих за рамки данной дипломной работы.

Цель и задачи дипломной работы. Целью данного исследования является анализ правового режима права человека на здоровую окружающую среду и принципов, установленных Европейским судом в его практике по процессуальным правам человека в вопросах, касающихся окружающей среды.

Научная новизна исследования. Одна из целей данного исследования – определить, можно ли сохранить европейские стандарты, касающиеся права человека на здоровую окружающую среду, по сравнению с другими правовыми системами, когда речь идет о защите окружающей среды с помощью правовых механизмов прав человека. Это можно получить, проанализировав судебную практику двух важных судов европейского уровня, вынесших решения в этой области, а именно ЕСПЧ и Европейского суда. В этом смысле, чтобы увидеть, имеют ли два суда разные стандарты при оценке дела, анализ судебной практики попытается ответить на вопрос: каков уровень воздействия на окружающую среду, за пределами которого считается, что мы находимся в присутствии о нарушении прав человека? Чтобы подать иск в любой из двух судов по делам об экологическом ущербе, истцы должны быть непосредственно затронуты предполагаемым ущербом, а это означает, что суды имеют в виду высокий порог ущерба, позволяющий рассматривать иск.

Прикладное значение исследования. Данное исследование поможет сделать некоторые выводы относительно текущей позиции каждого из двух международных судов в оценке текущей экологической ситуации и взаимосвязи между экологическими проблемами и правами человека. То есть их позиция будет установлена относительно перспективы переосмысления прав человека в свете экологических проблем, анализируя аспекты, в которых пересекается юриспруденция двух судов, и в то же время вопросы, относительно которых возникают противореч

PÎRVU DANIELA

**REGIMUL JURIDIC PRIVIND DREPTUL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS
ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE**

Specialitatea științifică: 552.08. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 21.09.2023

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 30 ex.

Coli de tipar: 1,7

Comanda nr. 22

© Pîrvu Daniela, 2023

**Editura
Tipografia "Pulsul Pieței",
Chișinău, str. Gh. Iablocikin, 5**